

Економіка та управління національним господарством

УДК 338.439.5

Приходько Ірина Валеріївна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

Львівський національний університет імені Івана Франка

Приходько Ирина Валерьевна

кандидат экономических наук,

доцент кафедры международных экономических отношений

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

Prykhodko Iryna

PhD, Associate Professor of the

Department of International Economic Relations

Ivan Franko National University of Lviv

РОЗВИТОК РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ
РАЗВИТИЕ РЫНКА ОРГАНИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ
DEVELOPMENT OF THE ORGANIC PRODUCTION MARKET IN
UKRAINE

***Анотація.** В статті досліджено підходи до трактування поняття органічної продукції. Проаналізовано класифікації поділу органічної продукції за рівнем екологічної чистоти. Запропоновано авторське трактування поняття «органічної продукції». Виокремлено основні особливості розвитку ринку органічної продукції в Україні, основні його переваги та стримуючі фактори, запропоновано можливі стратегії розвитку ринку органічної продукції в Україні. Органічну продукцію означено як продукцію виготовлену з екологічно чистої та безпечної сировини без застосування консервантів, генетично модифікованих*

організмів та хімічних добрив, що мають шкідливий вплив на довкілля та людину, а покращення смакових та якісних характеристик органічного продукту досягається завдяки застосуванню безпечних засобів природного походження. Виявлено, що український ринок органічної продукції характеризується низкою проблем серед яких доволі складний процес сертифікації, відсутність державної підтримки, низький рівень обізнаності споживачів та застарілі методи оцінки якості органічної продукції.

Ключові слова: *ринок, органічна продукція, сертифікація, органічна сировина.*

Аннотація. *В статье исследованы подходы к трактовке понятия органической продукции. Проанализированы классификации органической продукции по уровню экологической чистоты. Предложено авторское определение понятия «органической продукции». Выделены основные особенности развития рынка органической продукции в Украине, основные его преимущества и сдерживающие факторы, предложены возможные стратегии развития рынка органической продукции в Украине. Органическую продукцию обозначено как продукцию изготовленную из экологически чистого и безопасного сырья без применения консервантов, генетически модифицированных организмов и химических удобрений, что оказывают вредное воздействие на окружающую среду и человека, а улучшение вкусовых и качественных характеристик органического продукта достигается благодаря применению безопасных средств природного происхождения. Виявлено, что украинский рынок органической продукции характеризуется рядом проблем, среди которых довольно сложный процесс сертификации, отсутствие государственной поддержки, низкий уровень осведомленности потребителей и устаревшие методы оценки качества органической продукции.*

Ключевые слова: рынок, органическая продукция, сертификация, органическое сырье.

Summary. *The article deals with approaches to the concept of organic products definition. The classification of organic products division according to the ecological purity level is analyzed. The author's interpretation of the concept of "organic products" is proposed. The main features of organic products market development in Ukraine and its main advantages and restraining factors are outlined, possible strategies of organic products market development in Ukraine are proposed. Organic products are defined as products made of environmentally friendly and safe raw materials without the use of preservatives, genetically modified organisms and chemical fertilizers, which have a harmful effect on the environment and individuals, and the taste and quality characteristics improvement of the organic product is achieved through the use of safe natural products. It is revealed that the Ukrainian market of organic products is characterized by a number of problems, including rather complicated certification process, lack of state support, low level of consumer awareness and outdated methods for assessing the quality of organic products.*

Key words: *market, organic products, certification, organic raw materials.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних процесів розвиток ринку органічної продукції в Україні є надважливим питанням. Виробництво органічної продукції характеризується численними перевагами серед яких позитивні економічні, екологічні та соціальні ефекти, що є запорукою сталого економіко-екологічного розвитку нашої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження питань виробництва органічної продукції зробили такі

науковці, як: Р. С. Грабовський [1], Е. М. Карпенко [2], Т. А. Кунділовська [3], Д. С. Піддубна [4], О. М. Маслак, Л. В. Породіна [5], О. Прутська, Н. Беляєва [6], І. Головка [7], Я. М. Лагута [8]. Проте недостатній аналіз сучасного ринку органічної продукції України зумовлює актуальність та вибір теми дослідження.

Мета статті полягає у проведенні аналізу виробництва органічної продукції, визначенні основних особливостей та перешкод розвитку ринку органічної продукції в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Найбільш загальне поняття органічна продукція було сформульовано в 70-х рр. ХХ ст. фахівцями з ведення землеробства й садівництва за органічною технологією. Екологічно чиста продукція в їхньому розумінні розглядалась як продукція, вирощена без пестицидів, штучно виготовлених мінеральних добрив на ґрунті, а вміст мінералів збільшується завдяки внесенню природних мінеральних добрив [4].

Відповідно до законодавства України, «виробництво органічної продукції (сировини)» - це виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб, де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів, консервантів тощо й на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені ЗУ «Про виробництво та обіг сільськогосподарської продукції та сировини» від 3 вересня 2013 р. [9].

Д. Піддубна окреслює органічну продукцію як продукцію, під час виробництва якої не використовуються синтетичні добрива, генетично модифіковані організми, хімікати, стимулятори росту, гормони й інші речовини, які негативно впливають на здоров'я людей та екологічний стан навколишнього природного середовища [4].

На думку О. Прутської та Н. Беляєвої органічна продукція обов'язково є екологічною. Таким чином, визначальним критерієм у визначенні органічної продукції є відповідність її виробництва певним, законодавчо закріпленим, правилам органічного виробництва. Ці правила передбачають, що виробництво органічної продукції здійснюється виключно з органічної сировини. В органічному виробництві забороняється використання генетично модифікованих організмів, похідних генетично модифікованих організмів і продуктів, вироблених з генетично модифікованих організмів, як харчових продуктів, кормів, технологічних добавок, препаратів захисту рослин та покращення ґрунту, добрив, насіння, вегетативного походження садивного матеріалу, мікроорганізмів і тварин [6].

На нашу думку, органічну продукцію можна означити як продукцію виготовлену з екологічно чистої та безпечної сировини без застосування консервантів, генетично модифікованих організмів та хімічних добрив, що мають шкідливий вплив на довкілля та людину, а покращення смакових та якісних характеристик органічного продукту досягається завдяки застосуванню безпечних засобів природного походження.

Органічну продукцію на світовому ринку поділяють на чотири типи, залежно від того, як була вирощена продукція:

- 100% органічна (повинна мати 100% сертифікованих інгредієнтів);
- органічна (понад 95% органічних інгредієнтів. Існують обмеження щодо використання методів виробництва, у яких дозволяється не більше 5% неорганічних речовин);
- вироблена з органічних інгредієнтів (понад 70% сертифікованих інгредієнтів. Існують обмеження щодо використання методів виробництва, у яких дозволяється не більше 30% неорганічних речовин);

- менш ніж на 70% органічна (може налічувати лише деякий відсоток органічних речовин у складі продукції) [10].

Органічні продукти – це такі, при виробництві яких: – у рослинництві заборонено використовувати отруйні хімікати, а також мінеральні добрива синтетичного походження, при цьому захист рослин здійснюється переважно препаратами натурального походження, а для живлення ґрунту й рослин використовуються органічні добрива; – категорично заборонене використання генетично модифікованих організмів; – у тваринництві не дозволяється застосовувати стимулятори росту, гормони й антибіотики, а для лікування тварин використовуються профілактичні засоби й гомеопатичні препарати [11].

У деяких країнах існують власні національні стандарти екологічно чистого виробництва. Наприклад, у Швейцарії екологічно чистою (органічною) продукцією вважається та, до складу якої входить не менше 90% сировини екологічно чистого виробництва за швейцарськими стандартами. У Японії органічна сільськогосподарська продукція має бути вироблена на основі використання компостів із заборонаю сільськогосподарських хімікатів та добрив не менше ніж за 2 роки перед висіванням та насадженням. При цьому забороняється використання сільськогосподарських хімікатів та добрив, а також ГМО на всіх виробничих стадіях [5, С. 15].

Є. Карпенко пропонує класифікувати продукти харчування за рівнем їх екологічної чистоти на трьох рівнях: нижчий – на даному етапі сертифікується як екологічно чистий тільки процес переробки продуктів харчування (за відсутності харчових додатків, концентратів тощо); середній – сертифікується екологічний процес виробництва сировини, з якої виготовляють продукти харчування. На даному етапі ставляться більш жорсткі вимоги до виконання умов екологічності; вищий – на даному етапі

відслідковується чистота тих ресурсів, які використовуються при виробництві сировини (стан ґрунтів, пасовищ і т. д.) [2].

Ринок органічної продукції України розвивається швидкими темпами і за останні 10 років обсяг виробленої продукції зріс у 25 разів, а чисельність господарств, які займаються виробництвом органічної продукції – у 5,5 рази. При чому темпи росту пропозиції органічної продукції в Україні в декілька разів перевищували середньоєвропейський показник [1].

Історія розвитку органічного ринку держави, то його поступ розпочався в 2000-х роках. Так, у 2007 році обсяги ринку становили близько 500 тис. євро, в 2008 — 600 тис., в 2009 — 1,2 млн., в 2010 — 2,4 млн., у 2011 цей показник зріс до 5,1 млн., в 2012 — до 7,9 млн., а в 2013 році — до 12,2 млн. євро. Принаймні про це свідчать дані Федерації органічного руху України. Поступове зростання внутрішнього органічного ринку й попиту вітчизняні експерти прогнозували і на 2014 рік, що було зумовлено розширенням асортименту і збільшенням кількості готових органічних продуктів вітчизняного виробництва. Однак свої корективи внесла продовольча інфляція. Через зниження рівня життя більшості людей, зокрема потенційних споживачів органічної продукції — українців середнього достатку, можливості внутрішнього споживчого ринку органічних продуктів помітно знівелювалися [7].

Офіційні статистичні огляди IFOAM підтверджують, що якщо в 2002р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус «органічного», то в 2016 р. нараховувалось вже 360 сертифікованих органічних господарства, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 411200 га. (табл. 1)

Таблиця 1

Загальна площа органічних сільськогосподарських угідь та кількість органічних господарств в Україні, 2002 – 2016 рр.

Роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Площа, га	164449	239542	240000	241980	242034	249872	269984	270193	270226	270320	272850	393400	400764	410550	411200
Кількість господар	31	69	70	72	80	92	118	121	142	155	164	175	182	210	360

Джерело: [11]

Сучасний ринок органічної продукції в Україні на початку 2016р. складав 17 млн. євро, але це надзвичайно низький показник – у розрахунку на 1 особу всього 0,39 євро. Для порівняння, у Данії споживання органічної продукції на одну особу складає 138,6 євро, Швейцарії – 131,5 євро, Австрії – 103,8 євро, Швеції – 75,4 євро [3]. За прогнозами до 2020 р. обсяги цього ринку сягнуть 200-250 млрд. дол. США. Близько 1,8 млн. виробників різних країн світу займаються органічним виробництвом на понад 37 млн. га сільськогосподарських угідь. Лише в країнах ЄС кількість «органічних» господарств за останні 15 років зросла у понад 20 разів [12, С. 191-193].

В Україні сертифіковані такі види органічних продуктів: бобові культури, олійні культури, зернові культури, овочі, кавуни, дині, гарбузи, фрукти, ягоди, виноград, ефіроолійні культури, молочні продукти, яйця, гриби та ін. У 2016 у світі обсяги ринку лише сертифікованої органічної продукції перевищують 100 млрд. доларів. За даними Швейцарсько-українського проекту FIBL, Україна займає 11 місце серед країн Європи за виробництвом органічних сільськогосподарських продуктів і 5 місце – за нарощуванням органічного виробництва [8].

Сьогодні виробництво органічної продукції в Україні має низку особливостей та проблем (табл. 2).

Характеристики ринку органічної продукції України

Ринок органічної продукції України			
<u>Особливості розвитку ринку:</u>	<u>Потенційні переваги ринку:</u>	<u>Стримуючі фактори розвитку ринку:</u>	<u>Можливі стратегії розвитку ринку:</u>
<ul style="list-style-type: none"> - недостатня кількість офіційно зареєстрованих сертифікаційних центрів, що є суттєвою перешкодою просування української органічної продукції на ринок; - несформований попит на органічну продукцію; - низький рівень поінформованості про органічність продукції серед населення; - чітке дотримання сівозмін через відсутність мінеральних добрив та засобів захисту рослин; експортоорієнтованість виробництва органічної продукції; - низька наповненість ніші органічної продукції. 	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення забруднення природного середовища; - забезпечення екологічного балансу середовища; - збереження біорізномайття; - зменшення техногенного впливу; - зростання зайнятості у сільськогосподарській сфері; - збільшення кількості якісних та безпечних продуктів; - зростання конкурентоспроможності продукції; - безпека харчування та поживність; - зниження витрат виробництва за рахунок відсутності витрат на мінеральні добрива та засоби захисту рослин; - надприбутки через продаж органічної продукції за ціною, втричі вищою, аніж звичайної. 	<ul style="list-style-type: none"> - у органічної продукції менший термін зберігання, ніж у звичайної; - відсутність прямих державних дотацій; - низька родючість ґрунтів через недотримання сівозмін; - відсутність об'єктів ринкової інфраструктури, які б забезпечували зберігання та транспортування та розподіл органічної продукції; - відсутність ринкової рівноваги між попитом та пропозицією органічної продукції; - бар'єри входження на ринок; - експортна спрямованість; наявність забруднених зон у країні; - непрезентабельний зовнішній вигляд органічної продукції в порівнянні з біотехнологічною продукцією; - низька урожайність; - більша потреба використання людської праці при виготовленні органічної продукції в порівнянні з біотехнологічною. 	<ul style="list-style-type: none"> - використання внутрішнього виробничого потенціалу у виробництві органічної продукції через збільшення конкурентоспроможності продукції, усунення низки бар'єрів входу на ринок, державне стимулювання виробництва органіки, створення нових об'єктів ринкової інфраструктури; - подолання перешкод та усунення негативних явищ, що стримують чи унеможливають виробництво органічної продукції через удосконалення процедури сертифікації, прозорість процесу виробництва цієї продукції, збільшення наповненості ніші органічної продукції, надання державної підтримки для виробників.

Джерело: складено автором

Аналізуючи основні характеристики українського ринку органічної продукції варто зазначити, що для його ефективного функціонування насамперед необхідно збільшити рівень державної підтримки та захисту від іноземної конкуренції, забезпечити інституційний розвиток органів державної влади як на національному, так і на регіональному рівнях, запровадити прозорі правила і процедури щодо функціонування органічного сектору в Україні, а також застосовувати комплексний підхід до просування органічної продукції на споживчий ринок.

Висновки та перспективи подальших розробок. Таким чином, проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що український ринок органічної продукції характеризується низкою особливостей та проблем, серед яких слід виокремити такі як відсутність чіткої визначеної стратегії розвитку ринку органічної продукції, процес сертифікації органіки є доволі складним, відсутня державна підтримка, яка б передбачала пільгове кредитування та оподаткування, дотації чи субсидії. Основними каналами збуту є спеціалізовані магазини у містах та супермаркети, однак погана обізнаність споживачів стримує розвиток цієї сфери, а тому доцільною є адаптація сучасних світових тенденцій та досвіду інших країн щодо підтримки органічного виробництва, створення нових каналів збуту через застосування маркетингових досліджень, запровадження нових методів оцінки якості такої продукції.

Література

1. Грабовський Р. С. Ринок органічної продукції України (тенденції та перспективи) / Р. С. Грабовський, О. О. Дадак, Р. П. Дудяк // Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького. – 2014. - №1(58). – Том 16. – С. 3-6.
2. Карпенко Е. М. Терминологические подходы к современной классификации экологически чистых товаров продовольственного

- рынка / Е. М. Карпенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/5272/1/Organik_2015_39_44pdf
3. Кунділовська Т. А. Сучасний стан та перспективи розвитку органічного сільськогосподарського виробництва в Україні / Т. А. Кунділовська, Н. М. Зеленянська // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2016. – №2 (61). – С. 155-165.
 4. Піддубна Д. С. Поняття органічної продукції та процес її сертифікації в Україні / Д. С. Піддубна, О. О. Пінчук // Науковий вісник Херсонського університету. – 2015. – Вип. 5. – Том 2. – С. 81-84.
 5. Породіна Л.В. Сучасний стан регулювання ринку безпечного продовольства: світовий досвід / Л.В. Породіна // Економіка АПК. – 2013. – № 13. – С. 15.
 6. Прутська О. О. Сутність та теоретичні засади розвитку органічного сільськогосподарського виробництва / О. О. Прутська, Н. В. Беляєва // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. – № 4 (70). – С. 86-91.
 7. Головка І. Органічна ніша / І. Головка / Вісник Офіційно про податки. – 2016. - №32 (889) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/ua/news/id/3143?issue=287>
 8. Лагута Я. М. Стан та перспективи розвитку ринку органічної продукції в контексті соціальної відповідальності бізнесу / Я. М. Лагута, Н. В. Михайленко // Причорноморські студії. – 2017. - № 18. – С. 79-82.
 9. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: ЗУ від 3.09.2013 / ВРУ / Офіційний інтернет-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.

10. Сагайдак Ю. Проблеми та перспективи розвитку екологічного ринку в Україні / Ю. Сагайдак // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. - № 142. – С. 32-35.
11. Органік в Україні // Федерація органічного руху України. URL : <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>
12. Оверковська Т.К. Проблемні питання правового регулювання органічного виробництва у сільському господарстві / Т.К. Оверковська // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18-19 листопада 2013 р.): у 4 част. – Частина друга. – Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2013. – С. 191-193.

References

1. Ghrabovsjkyj R. S. Rynok orghanichnoji produkciji Ukrajinu (tendenciji ta perspektyvy) / R. S. Ghrabovsjkyj, O. O. Dadak, R. P. Dudjak // Naukovyj visnyk LNUVMBT imeni S. Z. Ghzhycjkogho. – 2014. - #1(58). – Том 16. – С. 3– 6.
2. Karpenko E. M. Termynologhycheskye podkhody k sovremennoj klasyfykacyu ekologhychesky chystykh tovarov prodovoljstvennogho rynku / E. M. Karpenko [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupa: www.ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/5272/1/Organik_2015_39_44pdf
3. Kundilovsjka T. A. Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku orghanichnogho siljsjkoghospodarsjkogho vyrobnyctva v Ukrajinu / T. A. Kundilovsjka, N. M. Zelenjansjka // Visnyk socialjno-ekonomichnykh doslidzhenj. – 2016. – #2 (61). – С. 155 – 165.
4. Piddubna D. S. Ponjattja orghanichnoji produkciji ta proces jiji sertyfikaciji v Ukrajinu / D. S. Piddubna, O. O. Pinchuk // Naukovyj visnyk Khersonsjkogho universytetu. – 2015. – Vyp. 5. – Том 2. – С. 81 – 84.

5. Porodina L.V. Suchasnyj stan reghuljuvannja rynku bezpechnogho prodovoljstva: svitovyj dosvid / L.V. Porodina // Ekonomika APK. – 2013. – # 13. – S. 15.
6. Prutsjka O. O. Sutnistj ta teoretychni zasady rozvytku orghanichnogho siljsjkoghospodarsjkogho vyrobnyctva / O. O. Prutsjka, N. V. Bjeljajeva // Zbirnyk naukovykh pracj VNAU. – 2012. – # 4 (70). – C. 86 – 91.
7. Gholovko I. Orghanichna nisha / I. Gholovko // Visnyk Oficijno pro podatky. – 2016. - #32 (889) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.visnuk.com.ua/ua/news/id/3143?issue=287>
8. Laghuta Ja. M. Stan ta perspektyvy rozvytku rynku orghanichnoji produkciji v konteksti socialjnoji vidpovidalnosti biznesu / Ja. M. Laghuta, N. V. Mykhajlenko // Prychornomorsjki studiji. – 2017. - # 18. – S. 79 – 82.
9. Pro vyrobnyctvo ta obigh orghanichnoji siljsjkoghospodarsjkoji produkciji ta syrovyny: ZU vid 3.09.2013 / VRU // Oficijnyj internet-sajt [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.
10. Saghajdak Ju. Problemy ta perspektyvy rozvytku ekologhichnogho rynku v Ukraini / Ju. Saghajdak // Visnyk Kyjivsjkogho nacionaljnogho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – 2012. - # 142. – S. 32 – 35.
11. Orghanik v Ukraini // Federacija orghanichnogho rukhu Ukrainy. URL : <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>
12. Overkovsjka T.K. Problemni pytannja pravovogho reghuljuvannja orghanichnogho vyrobnyctva u siljsjkomu ghospodarstvi / T.K. Overkovsjka // Aktualjni problemy jurydychnoji nauky: Zbirnyk tez mizhnarodnoji naukovoji konferenciji «Desjati osinni jurydychni chytannja» (m. Khmeljnycjkyj, 18-19 lystopada 2013 r.): u 4 chast. – Chastyna druga. – Khmeljnycjkyj: Vyd-vo KhUUP, 2013. – S. 191-193.